

Єфрем ГАСАЙ

ГІРКИЙ БІЛЬ ПРАВДИ (до 110-ї річниці від народження Осипа Дзядіва)

Кажуть, людина живе доти, доки пам'ятають її добрі справи. Старожили села Баворів Тернопільського району з вдячністю згадують лікаря Осипа Дзядіва, який пропав безвісти в перші дні Другої світової війни. Ходили чутки, що в Тернополі його заарештували енкаведисти і відправили на схід.

Осип Дзядів, 1930-ті рр.

Прізвище я знайшов у довіднику „Українські лікарі“, який випустило Наукове товариство ім. Шевченка у Львові та Українське лікарське товариство Північної Америки (Львів; Чнкаго, 1997). Відомості свідчать: „Дзядів Осип народився в Тернополі, де в 1924 р. закінчив гімназію. Медичні студії пройшов у Львівському університеті, а шпитальну практику – в Тернополі. У 1941 році заарештований та вивезений до Сибіру, де й загинув. На жаль, не вдалося встановити ні дати народження, ні смерті“.

Мені захотілося доповнити ці скупі рядки про земляка і я розпочав пошук. З досвіду пошукової роботи знаю, що в червні 1941 р. багатьох в'язнів з Тернополя відправили на Урал, зокрема в Челябінську область. Туди й адресував свій запит. З управління ФСБ у Челябінській області надійшла документальна відповідь: „Дзядів Осип Іванович, 1905 р., уродженець м. Станіслава Тернопільської області (колишня Польща), освіта вища, за професією лікар... До арешту працював завідуючим обласного шкірвенерологічного диспансеру у м. Тернополі...“ Прочитавши, подумав, що з місцем народження щось наплутали. Адже м. Станіслава в Тернопільській області не було. Тож найперше взявся розгадувати цю загадку.

Допоміг тернополянин Юрко Воронич, син репресованого лікаря окуліста Нестора Воронича, який розповів, що О. Дзядів перебував на Уралі разом з його батьком, котрий, до речі, щасливо повернувся. Приємно здивувала звістка, що сестра Осипа – Михайлина мешкає у Львові, а племінниця Віра Добротвор – у Тернополі.

Я зустрівся з Вірою, і її спогади доповнили те, чого не було в документах. Осип народився в Станіславі (тепер Івано-Франківськ) у сім'ї залізничника. Коли малюкові виповнилося три роки, батька перевели на роботу в Тернопіль. Тут Осип закінчив гімназію, а медичну освіту здобув у Львівському університеті.

Під час польської окупації українцеві нелегко було знайти роботу в медичних закладах Тернополя. Однак молодому спеціалістові пощастило влаштуватися домашнім лікарем у Баворівському фільварку. 1930 р. родина Дзядів осіла у цьому селі.

Осип Дзядів заслужив довір'я у селян, яким надавав безкоштовну медичну допомогу. Він був чуйним і уважним, намагався підбадьорити пацієнтів, вселяв надію на одужання. Близько дев'яти років жив і працював О. Дзядів у Баворові, та, на жаль, і його не минула мобілізація у польське військо. Служив військовим лікарем на території Польщі. З початком німецько-польської війни у вересні 1939 р. повернувся в Україну; адже у Тернополі, на вулиці Броварній, його чекала сім'я: дружина Стефанія, дочка Леся та трирічний син Юрко.

Після „визволення“ 1939 р. ворття в Баворів уже не було. Не стало ні фільварку, ні його власника. Радянська влада, демонструючи показну гуманність, надала лікареві роботу в Тернополі. Тридцятип'ятирічний Осип Дзядів очолив обласний шкірвенерологічний диспансер. Тривожно було в червневі дні сорок першого у Тернополі: арештовували інтелігенцію. Серед потерпілих були і його колеги, друзі. Одних відправляли на схід, інші перебували під слідством у в'язниці. Здогадувався, мабуть, що і за ним вже стежили чекісти. Ще міг вчасно зникнути, але тоді потерпіла б сім'я. Та й не почувався винним перед новою владою. Раніше був членом „Прогресу“, головою місцевих спортивних товариств „Сокіл“, „Поділля“, а лікарем став за покликанням, працював сумлінно. Політикою не займався.

27 червня, на шостий день війни, О. Дзядіва заарештували разом з іншими лікарями, зокрема П. Вациком, Н. Вороничем, Т. Мисюком, Т. Саєм. Усіх відправили до в'язниці. Осипа звинуватили в тому, що з „моменту встановлення радянської влади в Західній Україні вів антирадянську агітацію серед населення, спрямовану на дискредитацію заходів, що їх проводили партія і радянська влада“. Лікар заперечував свою вину, але його разом з десятками інших заарештованих етапували у м. Верхній Уфалей Челябінської області для продовження слідства. Везли майже півтора місяця.

12 серпня 1941 р. в'язні прибули на місце. У документах, які зберігаються в Архіві Головного інформаційного бюро МВС України, є такий запис: „Із тюрми м. Тернополя евакуйовано 1141 в'язнів (995 з них здано у Верхньоуральську тюрму..., а решту – в тюрму № 3 м. Магнітогорська). Звільнено – 217, розстріляно – 560, залишилося в тюрмі – 5“. Другого липня, як тільки радянські війська залишили Тер-

нопіль, міщани відчинили тюрму, де побачили сотні понівечених трупів, садистично закатованих людей. Серед тих, хто шукав поміж загиблими своїх рідних, була і Настя – мати лікаря Осипа Дзядіва. Сина вона не знайшла.

У Челябінській області тернопільські лікарі перебували в одній тюрмі. Жили надією, що ось-ось закінчиться цей жах, справедливість переможе і їх звільнять. Але слідство тривало, хоч доказів не було. Як свідчить офіційна відповідь про долю в'язня О. Дзядіва, його повторно заарештували 4 листопада 1941 р. УНКВС у Челябінській області, звинуватило його в тому, що „перебуваючи в камері тюрми, висловлював серед співкамерників контрреволюційні настрої поразкового характеру, поширював наклепницькі чутки про заходи партії і радянського уряду“. 6 грудня 1941 р. заведено кримінальну справу за ст.ст. 58-10, 58-11 КК РРФСР. 26 червня 1942 р. Дзядів О. І. помер від паралічу серця в тюремній лікарні м. Верхній Уфалей.

Після війни тернопільські медики, котрим пощастило повернутися з уральських таборів, розповідали, що О. Дзядів помер у бараці від голоду, непосильної праці та знущань, на 36 році життя, так і не дочекавшись вироку за сфабрикованими звинуваченнями. Його прийняла чужа уральська земля. Помер далеко від отчого краю, до якого сподівався повернутися. Та не судилося...

Після того, як на Тернопільщину в 1944 р. вступила Червона армія, мати Настя вирушила на пошуки сина. Побувала в багатьох містах України. Розпитувала, намагалася віднайти бодай якийсь слід, щоб довідатися про долю сина. Однак даремно.

Дружина зрозуміла, що радянська влада не простить ні їй, ні дітям того, що її чоловік та батько дітей – „ворог народу“. Сім'ю переслідуватимуть, можливо депортують. Тому перед приходом Червоної армії, за сприяння дядька – Миколи Піхурка, який прибув з Німеччини, сім'я виїхала з України. Якийсь час перебувала в таборах для переміщених осіб, а після війни емігрувала до США. 1998 року син Юрко, якому на час арешту батька було 6 років, відвідав місто свого дитинства, зустрівся з родиною, тоді й дізнався правду про страдницький шлях і трагічну долю батька.

Лише через півстоліття, 7-го березня 1995 р., прокуратура Челябінської області реабілітувала О. Дзядіва. Який невимовно пекучий і гіркий біль викликають ці спогади...

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Ганіткевич Я., Пундій П. Українські лікарі, кн. 3. Львів: Наукове товариство імені Шевченка, 2008. – С. 58–59.
2. Гасай Є. Повернуті імена. Тернопіль, ПП Принтер-інформ. 2002. – С. 145–149.